

SEMINARI
D'HISTÒRIA
DE BARCELONA
Barcelona
Quaderns
d'Història

Ciutadania i salut. Una lluita essencial. Comunicacions

Xavier Cazeneuve
Coordinador

BQH29

Sumari

- 011 **PRESENTACIÓ**
Xavier Cazeneuve
- 025 **COMUNICACIONS**
Recerca de fonts documentals històriques a l'Arxiu General de la Diputació de Barcelona. El fons de la Casa de Maternitat
Anna Bel Cañabate Martínez i Olga Garcia Cruz
- 039 **El fons documental de les clíniques privades de Barcelona a l'Arxiu Central Administratiu del Departament de Salut, Generalitat de Catalunya**
Patricia Lloveras Pujol
- 045 **El consum de cera i mel a la Barcelona baixmedieval. El cas de l'Hospital dels Mesells**
Lluís Sales i Favà
- 061 **Els hospitals i les respostes a l'epidèmia en la baixa Edat Mitjana. Un trencaclosques d'encaix difícil**
Pol Bridgewater i Mateu
- 077 **L'assistència a la vellesa a la Barcelona de la baixa Edat Mitjana**
Mireia Comas Via
- 089 **La ideologia de la salut a la Barcelona moderna. El cas de Jeroni Merola i la seva *República original sacada del cuerpo humano* (1587)**
Quim Solias Huélamo
- 099 **Pugnes pel poder en temps d'epidèmies a Barcelona (segles XVI-XVII). La veu de la literatura jurídica**
Josep Capdeferro
- 115 **Informació i prevenció: les estratègies per combatre la pesta a la Catalunya moderna**
Xevi Camprubí

-
- 135 **La situació dels orats a l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona entre mitjans del segle XVIII i principis del segle XIX**
Tanit Castells Pañella
- 147 **Salut i higiene a Barcelona (1769-1819) a través del *Caixa de sastre* del baró de Maldà**
Adrià Velasco i Peraire
- 169 **El servei domèstic de l'Hospital de la Santa Creu (1800-1860)**
Tura Tusell Latorre
- 179 **Informació, debats i polèmiques en el seguiment de l'epidèmia de febre groga el 1821 a la premsa de Barcelona**
Raimon Sucarrats
- 191 **La epidèmia de cólera de 1854 en Barcelona a través del Registro Civil de Defunciones**
Pilar López Guallar
- 207 **La bogeria i la mort del gos. Els plans d'evacuació hospitalària en temps del còlera en dos manicomis catalans: Barcelona (1855) i Sant Boi (1885)**
Iván Sánchez-Moreno, Jaume Castañé, Elena Serrano, Alicia Fernández, Victoria Sedkowski
- 221 **Les afectacions de l'epidèmia de febre groga del 1870 en el desenvolupament de les infraestructures del port de Barcelona**
Jordi Ibarz
- 233 **El Gran Establecimiento Terápico-funcional del doctor Nunell i Terrada**
Eire Payán Jiménez
- 249 **Ildefons Cerdà i la rebaixa de la densitat urbana: algunes paradoxes històriques**
Ramon Grau i Fernández
- 261 **L'actuació de la Casa de Caritat i la Casa de Maternitat de Barcelona davant les grans epidèmies dels segles XIX i XX**
Joan-Xavier Quintana Segalà i Dolors Rivas Lozano
- 275 **Treball i mutualisme a les societats de pescadors de Barcelona (1864-1925)**
Daniel Muntané i Pueyo

-
- 285 **L'aqüeducte de Dosrius. Impuls de l'higienisme i la salut pública a la Barcelona de Cerdà**
Sònia Hernández Almodóvar i David Rovira Pujol
- 297 **El clavegueram de Barcelona: del repte sanitari al repte ecològic**
Maribel Rosselló i Manel Guàrdia
- 313 **La Casa de Maternitat i les Llars Mundet de Barcelona. Més de cent anys construint vida**
Josep Contreras Ruiz i Alícia Xicota Viñé
- 329 **D'institucions i discursos: l'homeopatia o com sobreviure a l'ortodòxia científica (Barcelona 1890-1920)**
Joel Piqué-Buisan
- 345 **El tifus de Barcelona de 1914. Negacionisme, lluita política i abastament d'aigua**
Manel Martín Pascual
- 355 **La fràgil memòria de la pandèmia. Espais i representacions de la grip del 1918 a Barcelona**
Carlos Bitrián Varea i Carmen Rodríguez Pedret
- 385 **L'epidèmia de grip del 1918 al Baix Llobregat**
José L. Bóveda Treviño
- 401 **Escombriaires, pesta bubònica i salut pública. Gestió de residus, comunicació del risc i crisi sanitària durant la Segona República**
Miquel Carandell Baruzzi
- 417 **Higiene i salubritat al nucli antic de Barcelona durant la Guerra Civil (1936-1939)**
Jordi Ramos Ruiz
- 431 **Dels *Baños Populares de Barcelona* al *polibán*. Les dificultats d'accés a la higiene de les classes populars**
Maribel Rosselló i Manel Guàrdia
- 441 **L'*Oficina del Niño* a Barcelona durant la dictadura franquista. La medicina preventiva com a eina per conèixer la situació sanitària i social de la infància i la família**
Maria Verdú i Guinot, Neus G. Ràfols i Elena Ràfols i Yuste

-
- 453 **El doctor Agustí Pedro i Pons, tot un prohom de la ciutat**
Victoriano Durán Alcaraz
- 467 **Desahuciando al desahuciado. La influencia de la reforma psiquiátrica y de los movimientos vecinales en el cierre del Hospital Mental de la Santa Creu**
Victoria Sedkowski, Alicia Fernández, Iván Sánchez-Moreno, Elena Serrano
- 477 **L'urbanisme de l'alimentació. Polaritat i proximitat al voltant dels mercats municipals**
Eulàlia Gómez-Escoda i Pere Fuertes
- 495 **El fons de l'Arxiu Central Administratiu del Departament de Salut de la Generalitat per fer història recent de la salut a Catalunya**
Patricia Lloveras Pujol
- 505 **La salut de la infància al barri del Raval de Barcelona a la dècada dels vuitanta del segle passat**
Enric Canet Capeta
- 521 **L'alimentació a Barcelona durant la pandèmia de la covid-19. Estat d'alarma i desescalada**
Matilde Alsina i Genís Arnàs
- 537 **La gènesi del sistema públic d'espais verds a la Barcelona contemporània i el seu paper en la millora de la qualitat de vida a la ciutat**
Albert Cubeles i Bonet i Gabino Carballo

Informació i prevenció: les estratègies per combatre la pesta a la Catalunya moderna

Xevi Camprubí¹

Tenim rebuda una carta dels senyors concellers de Barcelona, de set del present mes de maig, avisant-nos que tenen avís per via del senyor virrey com en Vilafrancha y en Nissa, del ducat de Saboya, y haurie contagio de pesta, avisant y advertint-nos la guarda de aquesta nostra universitat per consideració de la salut comuna.

Amb aquestes paraules el jurat en cap de Mataró s'adreçava als membres del consell de la vila el 8 de maig de 1620 per informar-los que als ports del ducat de Savoia s'hi havia declarat un brot de pesta; una notícia que li havien tramès els consellers de la ciutat de Barcelona. Tot seguit, el consell de Mataró va acordar prendre prevencions al respecte: «[que] se posen guardas de nit y de die, axí per mar com per los portals».²

La informació, a l'època moderna, era un element clau per evitar la propagació de la pesta bubònica. Tractant-se d'una malaltia de la qual es desconeixien les causes reals i la forma de curar-la, adoptar mesures de prevenció al més aviat possible era l'eina més eficaç per fer-hi front. Com es pot comprovar en l'anterior exemple, el consell de Mataró va rebre la carta l'endemà mateix que els fos enviada des de Barcelona.

A més, tenint en compte que la pesta, òbviament, no s'aturava a les fronteres, la comunicació entre les autoritats d'arreu d'Europa era fonamental. La notícia sobre l'existència d'un brot de pesta al ducat de Savoia va arribar a oïda dels consellers de Barcelona per mitjà del virrei de Catalunya, el qual, és de suposar, l'hauria obtinguda a través d'algun correu oficial enviat per les autoritats ducals.

L'objectiu d'aquesta comunicació és, per tant, explicar de quina manera es transmetia la informació relacionada amb la pesta arreu de Catalunya i quines eren les principals mesures de prevenció que s'adoptaven, fent especial atenció al paper que el correu i la impremta van tenir en la lluita contra la propagació de les epidèmies. El treball inclou un apartat on es mostren algunes mesures excepcionals que prenien les autoritats de l'època, com, per exemple, el tancament de tavernes i escoles, o bé, la desinfecció d'objectes. Finalment, l'article mostra l'interès dels municipis per contractar metges i cirurgians, no només per fer front a la pesta, sinó també per cuidar de la salut dels més desfavorits en tot moment.

---

1. Universitat Autònoma de Barcelona.

2. ACA (Arxiu de la Corona d'Aragó), Notarials, Mataró, 1619-1630, s.f., 8 de maig de 1620.

Els avisos sobre la pesta

D'ençà de l'esclat de la pandèmia coneguda com la pesta negra, que va afectar pràcticament la totalitat del continent europeu entre els anys 1348 i 1353, la pesta bubònica va esdevenir un fenomen gairebé endèmic; no debades, els episodis d'aquesta malaltia es reproduïen amb molta freqüència. Si al segle XIV a Catalunya hi va haver almenys quatre brots importants, en el següent n'hi hagué fins a onze. Segons es desprèn d'un estudi fet per Antoni Simon i Jordi Andreu, al llarg dels segles XVI i XVII a Barcelona hi hagué 56 avisos de pesta, dels quals 14 van arribar a declarar-se. Per l'afectació que van tenir a tot Catalunya, destaquen els episodis de 1586-1592, de 1629-1631 i, sobretot, el de 1648-1654. Ja al segle XVIII cal fer esment de l'anomenada pesta de Marsella del 1720, el darrer gran episodi de pesta ocorreguda Europa a l'època moderna. Per tot plegat, Jose Luis Betrán ha assenyalat que des de l'arribada de la pesta a Europa el 1348 la por al contagi va tenir una presència constant en la ment de la població. L'historiador Fernand Braudel, fins i tot, va definir la pesta com un element estructural en la societat moderna.³

Aquesta por al contagi explica el perquè la informació relacionada amb la pesta circulava per tot el territori català, passant de poble en poble, amb força rapidesa. A principi de novembre de 1591, els jurats de Girona van rebre cartes de Perpinyà, Figueres i Castelló d'Empúries, amb les quals els seus homòlegs els advertien del perill del contagi. El maig de 1599, d'igual manera, el consell de la Seu d'Urgell va llegir una carta amb un missatge molt semblant: «Han rebut los senyors cònsols una carta dels cònsols de Organyà (...) que conté que ells tenian avís de la ciutat de Solsona y de la vila de Torà que en Bellpuig se moren de pesta». Uns dies després, el cònsol en cap de la Seu tornava a reunir els membres del consell i els informava, alarmat, que la pesta s'estava escampant. «Ja veuen –exposava el cònsol– com van creixent les noves de la pesta, que en molts pobles de la terra de Urgell està estesa. Y en especial ne tenen rebut avís los senyors cònsols per carta de la ciutat de Balaguer».⁴

Un exemple molt semblant es troba en les cartes que els cònsols de Solsona van rebre els dies 19 i 20 de juliol de 1676 de Barcelona, Cervera i Torà, amb les quals se'ls advertia de la possible presència de la pesta al País Valencià –concretament a Cartagena, Alacant i Oriola– i també a l'àrea propera a Tarragona. De nou, aquest cas mostra a la perfecció la forma en què les notícies es transmetien d'uns municipis a uns altres.

3. Sobre la incidència de la pesta a la Catalunya moderna són imprescindibles els següents treballs: Manuel CAMPS i SURROCA i Manuel CAMPS i CLEMENTE, *La pesta de mitjats del segle XVII a Catalunya*, Lleida, Universitat de Barcelona, 1985, i, sobretot, José Luis BETRÁN, *La peste en la Barcelona de los Austrias*, Lleida, Milenio, 1996. D'aquest mateix autor, és també important, per la repercussió que ha tingut, l'article «Sociedad y peste en la Barcelona de 1651», *Manuscritos*, 8 (1990), pàg. 255-282. Finalment, cal esmentar també la tesi, tot i que inèdita, de Manuel CARRERAS ROCA, titulada *La peste en Cataluña durante el siglo XVII*, defensada a la Universitat de Barcelona l'any 1966. D'igual forma, en relació a la pesta a Espanya al segle XVIII, vegeu: Mariano PESET i José Luis PESET, *Muerte en España. Política y sociedad entre la peste y el cólera*, Madrid, Seminarios y Ediciones, 1972. La menció al treball d'Antoni Simon i Jordi Andreu extreta de: BETRÁN, «Sociedad y peste...», pàg. 255, i la de Fernand Braudel de: BETRÁN, *La peste en la Barcelona...*, pàg. 115.
4. AMGi (Arxiu Municipal de Girona), Ajuntament de Girona, Llibre d'actes del Consell, 1591, f. 90v; ACAU (Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell), Ajuntament de la Seu d'Urgell, Llibre de Consells, 1579-1617, fol. 496 i 496v, 3 de maig i 14 de juny de 1599.

Depós ahyr y ahyr –exposaven els còsols de Solsona– reberem tres cartes, una dels senyors pahers de la vila de Cervera, la data de la qual es de 13 del corrent mes y any, altre dels Il·lustres senyors concellers de la ciutat de Barcelona, la qual fou despatxada de 15 dels matexos mes y any, ab les quals cartas nos donan notitia de que en las ciutats de Cartagena, Alicant, Origüela estava declarat lo mal contagiós. [...] Y també altra carta dels còsols de la vila de Torà y dels senyors pahers de la vila de Cervera, la data de les quals és de 18 dels corrents mes y any, donant-nos avisos de que, tenint cartas de la vila de Valls, y los de Valls de la ciutat de Tarragona, en què avisan com se suspita que en les viles de Cambrils, Vilaseca, Coll de Balaguer y lloch del Hospitalet y ha mal contegiós.⁵

Sovint, però, els advertiments provenien d'indrets molt més allunyats, com s'ha fet palès en el cas de Savoia, que ha servit d'introducció. L'octubre de 1690, els diputats de la Generalitat van escriure una carta als paers de Cervera per traslladar-los una informació que els havia fet arribar el virrei de Catalunya, segons la qual la pesta feia estralls a Dalmàcia, a la costa del mar Adriàtic. L'avis havia arribat prèviament a la cort de Madrid a través de l'ambaixador espanyol a Venècia.

[Hem] rebut carta –deien els diputats– del Excel·lentíssim senyor duch de Villarmosa, llochtinent y capità general de sa Magestat (Déu lo guarde) en lo present Principat, en què nos participa haver sa Excel·lència rebut un Real despatx de sa Magestat, en data de 13 de setembre proppassat, contenint que lo ambaxador de la República de Venècia hauria acussat a sa Magestat lo haver tocat la pesta en Dalmàcia, lo que te en gran cuydado aquella república.⁶

En la carta, els diputats instaven els paers de Cervera a prendre les precaucions necessàries i habituals, fent esment explícit a la importància de vetllar per la salut pública.

Precisats de nostra obligació, participam ab la present a Vostres Magnificències ditas notícias, exortant-los a que per sa part se apliquen en procurar y atèndrer a que se estiga ab la vigilància y cuydado que se ha estil·lat en casos de semblants notícias per conservar la salut pública.

Les institucions del Principat, en aquest sentit, no escatimaven esforços per fer córrer els avisos de pesta arreu del territori, així com també als regnes veïns. L'abril de 1699, el Consell de Cent va enviar una carta a un total de quinze municipis, entre els quals s'hi trobaven els de Lleida, Balaguer i Manresa, però també a altres de més allunyats, com Saragossa, València, Alacant i Cartagena. En aquesta ocasió, l'avis del contagi, que afectava alguns llocs de França i d'Itàlia, va arribar a la capital catalana procedent de Perpinyà, per via de Castelló d'Empúries i de Girona.

5. ACS (Arxiu Comarcal del Solsonès), Ajuntament de Solsona, Llibre d'actes municipals, 1665-1714, fòl. 59, 21 de juliol de 1676.
6. ACSG (Arxiu Comarcal de la Segarra), Ajuntament de Cervera, Correspondència, 1680-1693, s.f., 7 d'octubre de 1690.

Ab carta de 27 del corrent mes –explicaven els consellers de Barcelona–, que per propri reberem ahir dels jurats de la ciutat de Gerona, nos avisan haver-los donat notícia los concellers de la vila de Castelló de Empúrias haver-la tinguda de la vila de Perpinyà de com hi hauria suspició de contagi (de que Déu nos guarde) en Liorna, Gènova, en las islas [sic] de Nimes, Pàlis y Narbona.⁷

La comunicació que s'establia entre els municipis era possible gràcies a l'existència d'un sistema postal molt ben articulat, que funcionava amb correus «propis», tant a peu com a cavall. Les institucions destinaven recursos públics a pagar aquests correus, amb l'objectiu de tenir un coneixement precís de la situació en què es trobava l'epidèmia. El juliol de 1565, per exemple, els consellers de Barcelona van manar que fossin pagats tres ducats al correu del Consell de Cent per la feina d'anar a buscar notícies sobre l'estat de la pesta («Que sie pagat a Gili Gualdo, correu de la present Ciutat, tres ducats, per los treballs a presos en anar a la vila de Santa Coloma de Queralt per informar-se si hi havia algun moviment de pesta»). El juny de 1586, d'igual manera, els consellers de Barcelona van ordenar un pagament de 6 lliures a Melcior Riera, correu de la Ciutat («per tots los dias ha estat y treballs ha pressos, comprès lo lloguer de la mula, y qualsevol altres gastos, en anar en diverses parts de Urgell y altres parts per coses del morbo»). Un altre exemple semblant l'aporta el pagament de nou lliures que els diputats de la Generalitat van fer el 1699 a Joan de las Casas, correu del General, «per lo despaig de un propri de a peu de anada y tornada despedit de orde de sas senyories a la ciutat de Girona per adquirir notícias del contagi».⁸

Els correus, d'igual manera, eren utilitzats per prevenir les altres poblacions. Això es constata, per exemple, en un pagament que els consellers de Barcelona van manar el novembre de 1588 («Que a Joan Ferrer, correu de peu, qui és anat a Tarragona, sie pagat y li sien donats vint y quatre reals per dit viatge, per haver portat algunes lletres per lo morbo»). L'any següent, els consellers van ordenar un pagament de 13 lliures a Pere Mestre, «correu despatxat ab lletres a Gerona y Perpinyà y altres llocs y fins a Puigcerdà y Ripoll». El motiu, en aquesta ocasió, era fer saber a les autoritats locals d'aquests indrets que s'havia detectat la malaltia a Barcelona: «en esta ciutat sa determinat per los metges lo mal ésser contagiós de pesta», explicaven. Tot seguit, els consellers van donar ordre d'enviar missatgers arreu del país «[que] se sian tramesos correus per tota Cathalunya a tots los lochs avisant-los del que passa».⁹

Gràcies al correu, així doncs, les institucions de Barcelona rebien informació –o bé la transmetien a altres municipis– sobre l'estat de la pesta, fins i tot quan aquesta es produïa en indrets força allunyats. L'any 1604, el Consell de Cent va pagar 12 lliures als correus Rafael Sabata i Gabriel Rocha, «despatxats per la Ciutat, lo hu a la part de la costa de llevant y l'altra a la part de ponent, per donar

7. AHCB (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona), 1-002/CCAM, 04/1B.VI Lletres closes, 1697-1700, fol. 206v, 29 d'abril de 1699.

8. AHCB, 1-002/CCAM, 02.01/1B.II Registre de deliberacions, 1565, fol. 71v, 23 de juliol de 1565; 1586, fol. 74, 7 de juny de 1586; ACA, Generalitat, Deliberacions del Consistori, Trienni 1698-1701, Part 2a, fol. 148, 4 de maig de 1699.

9. AHCB, 1-002/CCAM, 02.01/1B.II Registre de deliberacions, 1588, fol. 180v, 17 de novembre de 1588; 1589, fol. 133v, 24 de juliol de 1589.

la veu del avís que han tingut los magnífichs consellers com en Inglaterra y ha y se moren de pesta».¹⁰

A partir del segle XVI es va instaurar un sistema postal de caràcter ordinari –amb rutes fixes i intervals regulars– i obert als particulars. En molts pobles aquest servei, que es coneixia amb el nom d'estafeta, era portat a terme pels traquiners locals. L'impuls a aquest sistema va arribar amb la creació, vers el 1610, del correu ordinari que unia Madrid amb Barcelona passant per Saragossa, un cop per setmana.¹¹

L'estafeta, sens dubte, va contribuir a fer que els avisos sobre la pesta circules sin amb més facilitat. L'agost de 1649, els jurats de Girona van advertir els seus homòlegs de Figueres de l'existència d'un brot de pesta a Marsella; un avís que havien rebut per dues vies: a través d'una carta enviada pels jurats de Palamós amb un correu propi i també per les notícies portades pel correu ordinari. «Per carta dels jurats de la vila de Palamós, rebuda lo die present per propi, y per relació de la stapheta ordinària y de altres persones dignes de fe, tenim entès que la ciutat de Marsella, regne de França, estaria encès lo mal contagiós de peste», asseguraven els jurats gironins.¹²

A més d'això, els vaixells que arribaven als ports catalans eren també una important font d'informació sobre l'estat de les epidèmies arreu del Mediterrani. El juny de 1698, els consellers de Barcelona van enviar una carta a un total de 33 ports, la major part de la costa catalana –entre els quals Tarragona, Tortosa i Mataró– i també a alguns del País Valencià, com Vinaròs, València i Alacant. El motiu, explicaven els consellers, era que havien rebut un avís de Gènova informant-los «que en la ciutat de Alger y costas de Barbaria hi hauria contagi declarat».¹³

Un exemple semblant l'aporta la carta que el Consell de Cent va enviar a 20 ports de la costa de «llevant» i a uns altres 13 de la de «ponent» –que en la terminologia de l'època volia dir al nord i al sud de Barcelona–, entre els quals, als de Vinaròs, València i Alacant. Amb l'enviament d'aquests correus els consellers de Barcelona avisaven a la resta de ports de la presència de la pesta a Tunis, una informació que havia arribat a la capital catalana a través d'una carta del cònsol de Càller, a l'illa de Sardenya, així com amb la informació facilitada pel patró de la barca que l'havia portada.

Per medi de carta del lloctinent del cònsol de la ciutat de Càller, escrita a certa persona de esta ciutat, [que] ab prevenció nos la comunica, y altrament per informe que de paraula havem pres del patró [que] ha portat dita carta, tenim intelligència de trobar-se declarat lo mal contagiós (que Déu nos preserve) en la ciutat de Tunes.¹⁴

10. AHCB, 1-002/CCAM, 02.01/1B.II Registre de deliberacions, 1604, fol. 20v, 13 de gener de 1604.

11. Sobre el funcionament del correu a la Catalunya moderna, vegeu: Javier CAMPINS, *El correo en Cataluña*, Barcelona, Porter, 1951; Xevi CAMPRUBÍ, «La circulació de la informació entre Vic i Barcelona durant la Guerra de Successió», *Ausa*, 174 (2014), pàg. 863-889; i també Xevi CAMPRUBÍ, *L'impressor Rafael Figueró (1642-1726) i la premsa a la Catalunya del seu temps*, Barcelona, Fundació Noguera, 2018, pàg. 418-435.

12. AMGi, Ajuntament de Girona, Llibre d'actes del Consell, 1649, fol. 194, 9 d'agost de 1649.

13. AHCB, 1-002/CCAM, 04/1B.VI Lletres closes, 1697-1700, fol. 126v, 28 de juny de 1698.

14. AHCB, 1-002/CCAM, 04/1B.VI Lletres closes, 1704-1709, fol. 109v, 25 d'abril de 1705.

Un altre dels instruments que va contribuir a la difusió dels avisos de pesta fou la impremta. Les autoritats se servien d'aquesta eina per tal de fer arribar crides o cartes amb més rapidesa als pobles d'arreu del país. Això és, per exemple, el que van fer els consellers de Barcelona l'any 1577 per avisar que s'havia declarat un brot a Lió. Els cònsols d'Olot en van deixar constància en el llibre d'actes del consell.

Los magnífichs consellers de la ciutat de Barcelona, ab letra llur patent stampada, la data de les quals és estada en Barcelona a dos del present y corrent mes, han tremesa a la present universitat una letra llur avisant-nos que tenien nova molt certa que en la ciutat de Alió y en altres parts del regne de Fransa y en moltes parts de Itàlia se moren de pesta.¹⁵

L'any 1709, els consellers de Barcelona van rebre un edicte que havia estat imprès per ordre de les autoritats de Gènova, amb el qual se'ls informava que hi havia pesta en diversos llocs del Mediterrani. Tot seguit, els consellers van ordenar la impressió d'un altre edicte, el qual van fer arribar a totes les viles del litoral català, així com a Mallorca, a Menorca i també a les ciutats de Càller i Sàsser, a l'illa de Sardenya.¹⁶

L'edicte imprès per ordre dels consellers de Barcelona (*Figura 1*), començava així:

Per còpia impresa del edicte publicat en Gènova pervinguda a nostras mans tenim vist haver-se allí ab graves penas privat lo comer ab las ciutats y llochs de Cattaro, Patrasso, Castellново, Budua y altres llochs de la Venècia, Albania y de tota la jurisdicció de Ragusa per trobar-se dits llochs opressos e infectos del mal contagiós.¹⁷

La intenció dels consellers de Barcelona, com especificava l'edicte imprès, no era altra que advertir del perill les poblacions costaneres.

Com sia de nostra atenció y obligació participar-ho a las parts marítimas ahont és més imminent lo perill, nos ha aparegut precís posar-ho en la notícia de V.M. perquè sien servits disposar y precaucionar ab tot cuydado y vigilància que en las embarcacions que tocan per eixas parts se vage ab lo degut recel.

15. ACGAX (Arxiu Comarcal de la Garrotxa), Ajuntament d'Olot, Llibre de Deliberacions, 1564-1578, fol. 467, 16 de maig de 1577.

16. AHCB, 1-002/CCAM, 04/1B.VI Lletres closes, 1709-1713, fol. 21v, 31 de juliol de 1709.

17. UPP (Universitat Pompeu Fabra), ZX1709.P47. Els ports esmentats en la carta eren els de Kotor, Herzeg Novi i Budua, situats a l'actual Montenegro, al mar Adriàtic, mentre que el de Patres està situat a la mar Jònica, a Grècia. Amb el nom de Ragusa, d'altra banda, els consellers es referien a la ciutat de Dubrovnik, a Croàcia.

PER Copia impresa del Edicte publicat en Genova, pervinguda à nostras mans tenim vist haverse alli ab graves penas privat lo comerç ab las Ciutats, y Llochs de Cattaro, Patrasso, Castellnovo, Budua, y altres Llochs de la Venecia Albania, y de tora la jurisdicció de Regufa, per trobarse dits Llochs opressos, è infectos de mal Contagiós. (del qual la Divina Magestat, per sa Infinita Misericordia nos preserve, y guarde) Esta noticia nos ha constituïts en particular cuydado, y vigilancia en lo refugart, y guarda del Port de esta Ciutat, no donantse practica à Embarcació alguna se presume venir de qualssevol parts sospitosas,ò que contracten ab los en ella residint, sens precehir especials averiguacions, diligencias, y purgar lo temps se regoneixerà esser necessari, conforme los casos esdevindrán. Y com sia de nostra atenció, y obligació participarho à las parts Maritimas ahont es mes imminent lo perill, nos ha aparegut precis posarho en la noticia de v.m. porque sien servits disposar, y precaucionar ab tot cuydado, y vigilancia, que en las Embarcacions tocarán per eixas parts se vage ab lo degut recel, y si tingue lo cuydado que materia tant grave, y de tantas consequencias al benefici publich, y comuna salut requereix, y necessita; Y en cas se troben ab mes individuals noticias sobre eix assumpto, estimarem nos las participen ab tota brevedat, per nostre govern, y major cuydado, puix esta dependencia es de tanta monta, que lo rigor se fa fer lloch en la benignitat.

Deu guarde à v. m. molts anys: Barcelona, y à de 1709.

Figura 1. Edicte imprès per ordre dels consellers de Barcelona l'any 1709. (UPF, ZX1709. P47)

Portals tancats i ben guardats

Una de les primeres mesures que s'adoptaven per impedir la propagació de la pesta era el tancament dels portals de les viles i ciutats –principalment les emmurallades– amb l'objectiu d'impedir l'entrada de persones infectades. El maig de 1586, els consellers de Barcelona van rebre la notícia que a la Vall d'Aran s'hi havia declarat un brot de pesta. Immediatament, van ordenar reforçar les guardes dels portals de Sant Antoni, Portal Nou, Portal de l'Àngel i Portal de Mar.

Que las claus dels portals les tinguen los portalers dels portals, qui aquellas solen tenir, ab tal que no se puga obrir lo portal [fins] que no y sien les persones que seran elegides per guardar lo portal, ho almenys hu d'ells. Y també que après de ser se'n anades les guardas nos puga obrir lo portal fins lo endemà, quant vingan les noves guardes, sino és per [entrar] algun correu.¹⁸

Una cosa semblant va determinar el consell de la vila de Mataró, el desembre de 1591, en rebre la notícia de la proximitat del contagi.

18. AHCB, 1-002/CCAM, 02.01/1B.II Registre de deliberacions, 1586, fol. 66v, 21 de maig de 1586. A Barcelona, les decisions relatives a la pesta les prenia una comissió permanent coneguda com la Junta del Morbo, de la qual en formaven part els consellers i un grup d'experts; una fórmula que també existia en altres ciutats. En aquest sentit, vegeu: Betrán, *La peste en la Barcelona...*, pàg. 220-240.

És estat determinat que de aquesta hora en havant lo portal de Barcelona estiga ubert de una hora a duas perquè puguen axir los traginers y altres personas. Y que a sinch horas de matí las guardes del morbo sian als portals y obrin aquells y que de nits los tanquen, ço és, lo de Valleix a sis horas y lo de Barcelona a set.¹⁹

El consell de Vilanova i la Geltrú, al seu torn, va acordar, el gener de 1630, reforçar la vigilància del principal portal de la vila.

Atès [que] a vingut altra cartilla de avís del morbo aserca del guardar, són de vot y parer ques tingue guarda contínua en lo portal d'en Plana; çò és de les sinch ores de matí fins a les 8 de la tarda (...). Y [que] tingue obligatió lo qui gorderà estar contínuament en dit portal.²⁰

A Caldes de Montbui, l'agost de l'any següent, es va produir una situació semblant. El motiu fou l'arribada d'una carta dels consellers de Barcelona, avisant que a Perpinyà i altres llocs del Rosselló hi havia pesta. «Que d'esta hora en avant no dexen entrar en la present vila malalt algú, ys tanquen tots los portals, clavan-los ab bones llates y cabirons, sinó és tantsolament lo portal d'en Ballet [Bellit]», va ordenar el consell.²¹

Uns dies després, el jurat en cap de Caldes va rebre la notícia que una companyia de soldats tenia intenció d'allotjar-se a la vila. «Tenen entès que a Castellterol y ha una companyia de soldats que venen de la Vall de Aran, ahont se te nova que y ha mal contagiós», va exposar el jurat. Davant d'això, el consell va acordar impedir-los l'entrada. «Que no dexen entrar dits soldats, atès venen de part ahon [hi] ha mal contagiós».²²

Un altre exemple l'aporta l'acta d'un consell celebrat a Terrassa el setembre de 1649, en el transcurs del qual es va acordar anunciar amb una crida pública l'ordre de tancar tots els portals de la vila, així com també els de les cases que eren a tocar de la muralla.

Atès se sab que en la ciutat de Barcelona y altres vilas y llochs del present Principat se tenen guardes per lo morbo, y com convinga també a la present universitat guardar-se y tancar-se la vila, per çò resolen que se fasien cridas ab las penas rigurosas que tots los poblats de la present vila tanquen las portas de las axidas de las casas y portals de dita vila, dexant uberts los de la font vella y lo de la riera, tenint guarda en dits portals lo temps estaran uberts.²³

19. ACM (Arxiu Comarcal del Maresme), Ajuntament de Mataró, Llibres d'acords, 1589-1596, fol. 13v, 16 de desembre de 1591.

20. ACGAF (Arxiu Comarcal del Garraf), Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, Acords del Consell, 1625-1650, fol. 49, 1 de gener de 1630.

21. AMCM (Arxiu Municipal de Caldes de Montbui), Ajuntament de Caldes de Montbui, Actes dels Consells, 1624-1639, s.f., 20 d'agost de 1631.

22. AMCM, Ajuntament de Caldes de Montbui, Actes dels Consells, 1624-1639, s.f., 12 de setembre de 1631.

23. ACVOC (Arxiu Comarcal del Vallès Occidental), Arxiu Històric de Terrassa, Llibre de consells de la vila, 1645-1657, fol. 98, 5 de setembre de 1649. Sobre l'impacte de la pesta de 1648-1654 a Terrassa vegeu: CAMPS, *La pesta de meitats...*, pàg. 103-105.

L'aplicació de mesures per reforçar la vigilància dels portals va comptar també amb l'ajut de la impremta. Davant d'un avís de pesta, el Consell de Cent convocava les anomenades guardes del morbo, a les quals feia arribar unes butlletes impreses per comunicar a cada un dels guàrdies el nom del portal al qual estaven destinats, així com també el dia i la hora que havien de fer el servei. El setembre de 1614, el Consell de Cent va fer un pagament a la impremta de Sebastià de Cormellas per diversos treballs, entre els quals «per la estampa dels (...) billetes pera convidar los qui havian de guardar als portals per lo morbo».²⁴

Aquestes butlletes –uns formularis on hi havia espais en blanc per omplir-los amb informació manuscrita– es produïen en grans quantitats. L'any 1676, la impremta Cormellas va rebre l'encàrrec del Consell de Cent de fer «una rayma de bolletas del morbo, per convidar per fer guarda als portals». En aquells anys, el govern municipal feia imprimir una raima anual de butlletes de guarda, cosa que significa que se'n consumien aproximadament entre quatre i cinc mil cada any. L'exemple que es mostra (Figura 2) és el model de butlleta que l'Ajuntament de Barcelona utilitzava l'any 1720 amb aquest propòsit.²⁵

El tancament dels portals no sempre era del gust de tothom. El setembre de 1586, els jurats de Girona van ordenar l'empresonament de dos habitants de la ciutat per haver maltractat els portalers, «dient-los moltes paraules injurioses perquè no's dexaven entrar». Per aquest motiu, sovint els portals es reforçaven amb gent arma-

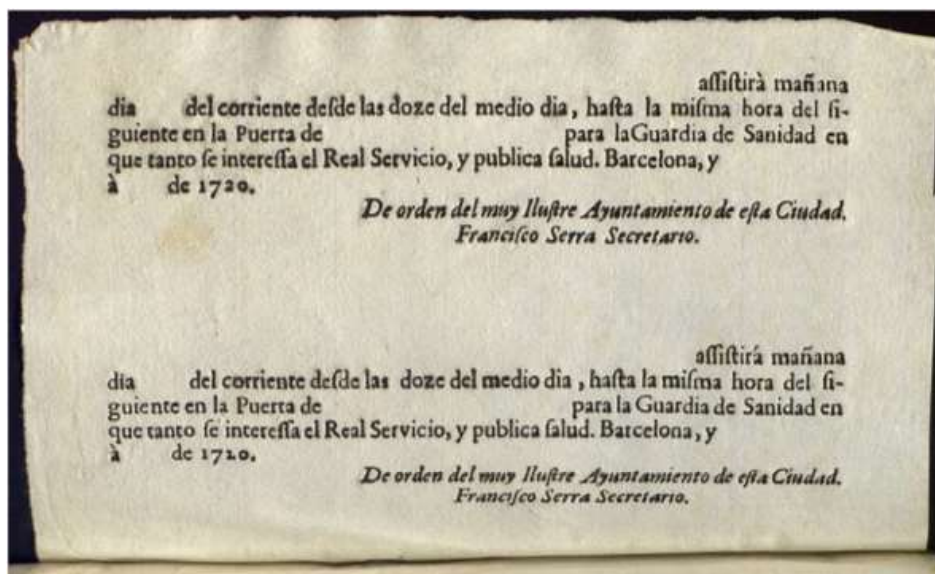

Figura 2. Butlleta utilitzada l'any 1720 de l'Ajuntament de Barcelona (AHC B)

24. AHC B, 1-002/CCAM, 02.01/1B.II Registre de deliberacions, 1614, fol. 156, 12 de setembre de 1614.

25. Alguns pagaments fets a la impremta Cormellas per la impressió de butlletes de guarda dels portals es troben a: AHC B, 1-002/CCAM, 06.01/1B.XII, Memorial de Comptes, 1676-77, s.f., 26 d'agost de 1676 i 19 de maig de 1677; 1678, s.f., 5 de maig de 1678. A l'època moderna aquest tipus de butlletes s'utilitzaven en pràcticament tots els àmbits de l'activitat humana. En aquest sentit, vegeu: Xevi CAMPRUBÍ, *La revolució de la impremta. La contribució de la tipografia al desenvolupament de la Catalunya moderna*, Barcelona/Catarroja, Afers, 2020.

da, com mostra l'ordre que els consellers de Barcelona van donar el març de 1650. «Que sien posats dos hòmens ab mosquets de guarda al portal de Sant Antoni».²⁶

Les butlletes o pòlisses de salut

La funció principal dels guàrdies dels portals era impedir l'entrada a les persones que poguessin estar contagiades per la pesta. Per tant, tothom qui volia accedir a les viles o ciutats estava obligat a mostrar l'anomenada butlleta o pòlissa de salut; és a dir, un certificat expedit per les autoritats del lloc d'origen amb el qual els viatgers podien demostrar que provenien d'un indret on no hi havia pesta. El gener del 1558, els jurats de Reus van advertir al consell de la vila que a Tarragona s'exigia un certificat als reusencs que hi volien entrar. «A Tarragona no volen aculir los de Reus sens que no aporten boletí», exposaven els jurats. El consell va acordar que l'escrivà municipal expedís certificats als habitants que volguessin sortir de la vila. «Los de vila que volian boletí, y no exint del Camp de Tarragona, que no pagen res, sinó que la vila done paper, cera y tinta al escrivà del consell. Y exint fora lo Camp, paguen sis dinés».²⁷

L'any 1577, els cònsols d'Olot van donar ordre que ningú sortís ni entrés a la vila sense el certificat, advertint-los que si anaven a Barcelona no els deixarien entrar si no el portaven.

A instància dels senyors cònsols de la present vila és estada feta y publicada una crida per los llochs acostumats de la present vila que ningú no anàs en Barcelona y en altre part sens portar-se'n certificatòria, altrament que no'ls dexaran entrar. Y més que no fos ningú que vage de fora que tornàs a la present vila hage de portar certificatòria.²⁸

El contagi que hi hagué a Barcelona el 1651 va obligar, altra vegada, als cònsols d'Olot a no deixar entrar ningú que vingués de la capital catalana sense pòlissa de salut.

Per quant ab relatió comuna y de personas de crèdit tenen entès y se te per cert que en la ciutat de Barcelona està apagada la pesta, que Déu nos vulla guardar, o lo mal contigiós, se ha determinat [que] nos deixi entrar ninguna persona de la ciutat de Barcelona que no vinga ab pòlissa aprovada de la ciutat de Vic o de altres ciutats, vilas y llochs de les quals se tindrà plena notícia de la salut y fora tota suspició de mal contigiós.²⁹

26. AMGi, Ajuntament de Girona, Llibre d'actes del Consell, 1586, 15 de setembre de 1586; AHCB, 1-002/CCAM, 02.01/1B.II Registre de deliberacions, 1650, fol. 137v, 21 de març de 1650. Vegeu altres exemples de conflictes d'aquest tipus a: BETRÀN, *La peste en la Barcelona...*, pàg. 347-383.

27. ACBC (Arxiu Comarcal del Baix Camp), Ajuntament de Reus, Llibre d'actes, 1556-1568, pàg. 129, 7 de gener de 1558.

28. ACGAX, Ajuntament d'Olot, Llibre de deliberacions, 1564-1578, fol. 467, 16 de maig de 1577.

29. ACGAX, Ajuntament d'Olot, Llibre de resolucions, 1650-1665, fol. 22v, 30 de març de 1651. Sobre l'impacte de la pesta de 1648-1654 a Olot vegeu: CAMPS, *La pesta de meitats...*, pàg. 161-164.

L'any 1591, els jurats de Girona van rebre un avís de les viles de Perpinyà, Figueres i Castell d'Empúries. Davant d'això, el consell va ordenar el tancament dels portals de la ciutat, «tenint ubert solament los portals de Sant Pera, de la plassa d'en Vila y de la plassa de les Cols, y lo portal qui és junt de Sant Pere y va a Sant Daniel». Tot seguit, els guàrdies van rebre l'ordre de no deixar entrar ningú sense butlleta. «Que ninguna persona qui vinga dellà lo riu de Fluvià no tingan entrada que no aporten pòlissa de les viles de Roses, Castelló de Empúries, de Figueras, de Bàscara o de Besalú, Olot, Camprodon y altres viles murades».³⁰

A Caldes de Montbui, de forma semblant, l'agost del 1631 es va ordenar el tancament de tots els portals menys el d'en Bellit, pel qual només podien passar les persones que portaven certificat.

En dit portal d'en Ballet [sic] sien posades dos persones de confiança y que sàpien ben llegir les pòlisses que aportaran los qui volran entrar en la present vila. Y no dexen entrar ningun francès encara que aporte pòlissa, sinó és que la pòlissa diga que tenen la habitació prop de la present vila.³¹

En ocasions, el Consell de Cent emplaçava els controls molt més enllà de les portes de Barcelona. L'any 1629, els consellers van ordenar a les guardes del morbo situar-se als colls de Montgat i de Montcada, així com també a l'Hospitalet, de tal manera que les tres rutes que arribaven a la ciutat quedaven sota vigilància. Els guàrdies van rebre uns segells amb els quals havien de marcar les butlletes que portaven els viatgers:

Ques fassan tres pichs o sagells en los quals estiga esculpida la creu de Santa Eulària (...), un pich ab una S, altre T y altre M. Que de dits sagells se'n done un als de Mongat, altre als de Moncada y altre als del Spitalet.³²

A més de mostrar el lloc de procedència, les butlletes de salut indicaven alguns trets físics dels viatgers. L'any 1632, els consellers de Barcelona van donar ordre que les pòlisses es fessin d'acord amb el model següent:

A tots y sengles oficials y altres personas a qui las presents pervindran. Los consellers de Barcelona. Salut. Certificam-vos per las presents com parteix de aquesta ciutat T, habitant en dita ciutat. Vingut y arribat a esta ciutat T dia de T part. De anys [ ] De statura [ ] De cabell [ ] ab senyal [ ] a cavall [ ] id. a peu, ab maleta etc. A hont llahors a Déu hi ha molt bona sanitat, sens suspitió alguna de peste ni altre mal contagiós. Dat en Barcelona a T de 1632.³³

L'agost del 1679, els consellers de Barcelona van escriure a l'abat del monestir de Montserrat, prevenint-lo de la pesta i aconsellant-lo de no deixar entrar ningú al santuari sense butlleta de sanitat, com ja es feia a la capital.

30. AMGi, Ajuntament de Girona, Llibre d'actes del Consell, 1591, fol. 90v, 5 de novembre de 1591.

31. AMCM, Ajuntament de Caldes de Montbui, Actes dels Consells, 1624-1639, s. f., 20 d'agost de 1631.

32. AHCB, 1-002/CCAM, 02.01/1B.II Registre de deliberacions, 1630, fol. 30v, 30 de desembre de 1629. La 'S' feia referència a l'Hospitalet (Spitalet), la 'T' a Montcada (Trinitat) i la 'M' a Montgat.

33. AHCB, 1-002/CCAM, 02.01/1B.II Registre de deliberacions, 1632, fol. 185, 14 d'abril de 1632.

Las noticias y avisos que havem tingut de condir lo contagi, que Déu nos guarde, en las ciutats de Sivilla, Granada, Antequiera y altres parts del Reyne de Múrcia, nos han donat motiu per a posar guardas en los portals desta ciutat, no pemetent entrada en ella sens aportar bolletins de sanitat, hans aparegut no escusar lo participarlo a V.S. peraque en eix santuari, ahont acut tanta diversitat de subjectes, se procure lo no permètrer la entrada sens esta precautió.³⁴

De nou, la impremta va tenir un important paper a l'hora de facilitar la producció de butlletes de salut. L'any 1590, el Consell de Cent va pagar 55 lliures a la vídua de l'impressor Hubert Gotard per diversos treballs, entre els quals hi figuraven «les pòlises que al portal se donaven quiscun die als que axien fora».³⁵

L'ús de butlletes impreses, això no obstant, no era exclusiu de Barcelona. Davant l'amenaça de la pesta, l'any 1592, el consell de la Bisbal d'Empordà va donar l'ordre als jurats de fer «stanpar pòlças». El consell de Reus, d'igual manera, va manar, l'any 1631, que els jurats es fessin càrrec de pagar les «butlletes estampades» que expedia l'escrivà de la vila en temps de pesta. A Vilanova i la Geltrú es va acordar una cosa semblant el 1650. «Se ha resolt se obren los portals d'en Rossell y Bassa, per los quals puguen entrar los anants y venints ab bolleta de stampa».³⁶

La impremta fou molt utilitzada a partir del 1721 per evitar la propagació de la pesta de Marsella. El juliol d'aquell any, el capità general de Catalunya, el marquès de Castel-Rodrigo, va ordenar la publicació d'un edicte, que fou repartit de forma impresa per tot el país. Entre altres coses, el capità general ordenava que els municipis emmurallats o de més de cent cases havien de donar butlletes impreses als viatgers: «que en los lugares murados o cerrados y en los que fueren de cien casas o de número mayor, desde los quales se comensare el viage, se den boletas de sanidad impressas, señalándoseles para acudir por ellas las Imprentas Reales de Barcelona y de Gerona». La raó de fer-les imprimir, segons el marquès, era que d'aquesta manera era més difícil falsificar-les: «para que assí no se puedan tan fácilmente contrahazer y fingir», argumentava.³⁷

Les butlletes impreses havien d'incloure espais en blanc on poder-hi afegir la informació necessària de forma manuscrita.

Y esta dispuesto que en los blancos que se dexaran en cada boleta impressa se pongan manuscritos los nombres de las personas y señas a quienes se dieren y el lugar y fecha en donde y quando se entregare.

34. AHCB, 1-002/CCAM, 04/1B.VI Lletres closes, 1679-1682, fol. 9, 27 d'agost de 1679.

35. AHCB, 1-002/CCAM, 02.01/1B.II Registre de deliberacions, 1590, fol. 78, 25 de juny de 1590.

36. ACBE (Arxiu Comarcal del Baix Empordà), Ajuntament de la Bisbal d'Empordà, Llibre d'Acords, 1531-1608, pàg. 418, 12 de juliol de 1592; ACBC, Ajuntament de Reus, Llibre d'actes, 1610-1635, pàg. 708, 20 de desembre de 1631; ACGAF, Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, Acords del Consell, 1625-1650, fol. 247, 24 d'agost de 1650.

37. BC (Biblioteca de Catalunya), Fullet Bonsoms 4686, *Edicto general comprehensivo de todas las Reales provisiones y órdenes y de los edictos, instrucciones y providencias generales dadas en este Principado de Cataluña para preservarle y resguardarle de la peste o contagio que aflige a la Provenza...* Sobre les mesures adoptades per fer front a la Pesta de Marsella, vegeu: PESET, *Muerte en España...*, pàg. 30-38; i també Mariano PESET, Maria Pilar MANCEBO, «Valencia y la peste de Marsella de 1720», *Primer Congreso de Historia del País Valenciano*, vol. III, Valencia, Universitat de Valencia, 1976, pàg. 567-578.

D'aquesta manera, les ordres de fer imprimir les butlletes de sanitat es van distribuir arreu del territori. Seguint el manament, l'agost de 1721, l'Ajuntament de Caldes de Montbui va acordar que un regidor anés a Barcelona «a fer estampar bolletas». A la Bisbal d'Empordà, poc després, es va prendre una resolució idèntica. «Que cuyden en fer dits bitllets los senyors regidors Pina y Puig, pagant aquells lo que costaran de la estampa», va determinar l'Ajuntament. El febrer de 1722, el notari Bernardino Malagarriga, resident a Barcelona, va enviar a Cardona les butlletes que li havien encarregat els regidors. «Van aquí las dos mans de bolletas de sanitat que me ordenan», escrivia el notari. L'octubre del 1722, el clavari de Berga va pagar una lliura i quatre sous per «papers estampats [que] se han portat de Barcelona per fer butlletas de sanitat». Un darrer exemple l'aporta el pagament de 59 lliures i 10 sous que l'Ajuntament d'Olot va fer el 1724 «por diez y siete raymas (...) de papel imprimido de dichas boletas de sanidad». A continuació (Figura 3) es mostra el model de butlleta impresa que els regidors de Vic donaven l'any 1720 a la gent que sortia de la ciutat.³⁸

D'altra banda, als vaixells que arribaven als ports també se'ls exigia mostrar un certificat, que en aquest cas rebia el nom de patent de sanitat. El desembre del 1629, els consellers de Barcelona van ordenar a les guardes del morbo destinades a Montgat que no deixessin passar cap vaixell sense la patent.

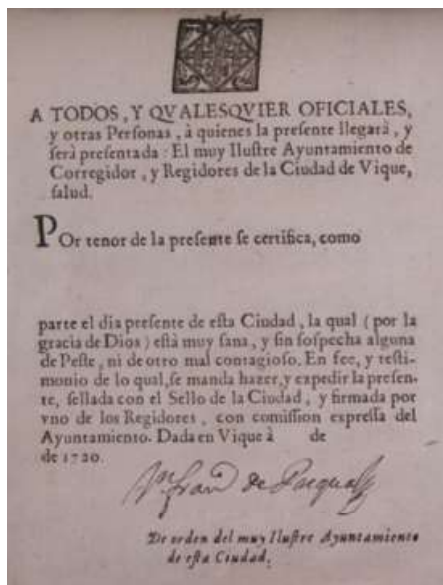

Figura 3. Model de butlleta impresa que els regidors de Vic donaven l'any 1720 a la gent que sortia de la ciutat (AMV, Llibre d'Acords, 1502-1534).

Que les guardes que estaran en Mongat hagen de tenir una barca o llaüt ab dos mariners, ab la qual tingan obligatió de anar a regonèxer enqualsevol vexell o barca gran o petita que sia que vindrà de la part de Llevant o costa de Cathalunya de dita part de Llevant, notificant-li a dit vaxell que se ha de acostar a Mongat a registrar la patent de sanitat, que altrament no'l dexaran entrar en lo port de Barcelona ni habitar en la platja de aquella.³⁹

De nou, el 1632, els consellers van recordar les obligacions que tenien els guàrdies que vetllaven el port de Barcelona: «Que ditas guardas y mariners tingan

38. AMCM, Ajuntament de Caldes de Montbui, Llibre d'actes, 1718-1771, s.f., 31 d'agost de 1721; ACBE, Ajuntament de la Bisbal d'Empordà, Llibreta de Resolucions, 1720-1722, s.f., 13 de setembre de 1721; AHC (Arxiu Històric de Cardona), Ajuntament de Cardona, Correspondència, 1710-1796, s. f., 22 de febrer de 1722; ACBR (Arxiu Comarcal del Berguedà), Ajuntament de Berga, Clavariat, 1712-1725, fol. 317; ACGAX, Ajuntament d'Olot, Manual de negocis de la Universitat, 1722-1726, s.f., 4 de març de 1724. La butlleta repartida a Vic es troba inserida a: AMV (Arxiu Municipal de Vic), Llibre d'Acords, 1502-1534.

39. AHCB, 1-002/CCAM, 02.01/1B.II Registre de deliberacions, 1630, fol. 30v, 30 de desembre de 1629.

obligació de anar a regonèxer todas las barcas y demás vaxells que voldran entrar en lo port, exint-hi fora al menys miya milla, notificant a aquells [que] no entren ni se acerquen als demás vexells que estan en dit port».⁴⁰

Segons les indicacions donades pels consellers, els guardians tenien, fins i tot, la missió d'impedir l'entrada dels pescadors: «[Que] no dexen entrar ninguns dels que tiran los estrops ni barquers dels arts de hon pescan, sinó tant solament lo traginer que aporta lo peix y amo de ditas arts». Al traginer i a l'amo, els guardes havien de facilitar-los una butlleta segons aquest model:

Senyors conservadors del custodi de la ciutat de Barcelona, dexaran exir y entrar a:

De anys:

De estatura:

De cabell:

Atès que habita en aquesta ciutat y dit que cerca d'ella ha de fer alguns negocis.

E la present certificatòria valga tant solament per set dias, passats los quals si de nou per mi al peu o dors de la present no serà confirmada no l dexaran exir ni entrar. Dat en Barcelona a [ ] del mes de [ ] 1632.

En apropar-se un vaixell al port, així doncs, el guardià sortia a trobar-lo per verificar si portava el corresponent certificat. Jaume Flaquer, guarda del port de Barcelona, recordava, en un escrit presentat al Consell de Cent l'any 1640, que la seva feina consistia en «mirar y regonèxer si los vaxells que venan en la present ciutat venan de lloch infecte y si haportan las sertificatòrias ben despadas, anant moltas vegadas dit Flaquer ha alta mar a dits vaxells y galeras».⁴¹

En el cas que un vaixell no portés la patent de sanitat, se li impedia l'entrada al port i, en cas de voler-ho fer, s'obligava tots els passatgers i tripulació a passar una quarantena. Així és com els consellers de Barcelona ho explicaven per carta als jurats de Vilanova i la Geltrú el 1705.

La observansa tenim en est port es que aportant patents y bolletas de sanitat de las ciutats de Màlaga, Cartagena y

Figura 4. Patent de sanitat lliurada l'any 1723 per l'Ajuntament de Barcelona a Salvador Pujol (AHCB, 1-002/CCAM, 12/1L.XI Patents de Sanitat, 27, C-15)

40. AHCB, 1-002/CCAM, 02.01/1B.II Registre de deliberacions, 1632, fol. 185, 14 d'abril de 1632.

41. AHCB, 1-002/CCAM, 06.01/1B.XII Memorial de Comptes, 1640-1641, fol. 189.

demés parts circumvehinas se'ls dona pràctica, però no aportant-las en ninguna manera se'ls permet la pràctica. Emperò si acàs han de menester medicinas o algunas vituallas, se'ls entrega, pagant son cost sens desembarcar ningú, y assò contra vent y ab la major precaució, sinó és que vullen fer la purga de coranta dias ab guardas en la forma acostumada.⁴²

Com en altres casos, la impremta va contribuir a fer més ràpida l'expedició de certificats. En la *Figura. 4* es mostra una patent de sanitat lliurada l'any 1723 per l'Ajuntament de Barcelona a Salvador Pujol, que pretenia viatjar a Peníscola a bord d'una balandra. En la butlleta s'indicaven els trets físics del viatger, com l'edat, l'alçada i el color del cabell.⁴³

Adopció de mesures excepcionals

La prevenció de la pesta preveia l'adopció de mesures excepcionals, com, per exemple, limitar l'accés a les tavernes. «Que los taverners y hostalers del Pont Maior no pugan desta hora al devant acullir ni dar a menjar a ninguna persona [que] vinga devés Barcelona y Vich sens pòlissa desta ciutat», va ordenar el consell de Girona el 1599. Una cosa semblant es va acordar a Mataró l'any 1620, en rebre un avís de pesta. «Ques pose pena als hostalers y altres persones que no puguen acullir ningun hoste fora Regne en llurs hostals».⁴⁴

L'any 1650, l'arrendador de la taverna de Caldes de Montbui es queixava del perjudici econòmic que li causava l'ordre donada pels jurats de tancar la taverna que hi havia fora muralles. «Que sien servits donar-li llicència de tenir y continuar dita taverna, ab que qui té la taverna no done menjar ni beure a persona alguna que primer no hajan amostrat la bolleta a les guardas del morbo», sollicitava l'arrendador.⁴⁵

La por al contagi motivava, d'igual manera, el tancament de les escoles. El maig del 1558, el consell de Mataró va suspendre el salari al mestre de la vila, «atessa la temporada que de present concorre, per la qual no poden anar los minyons a la scola». Una cosa semblant van proposar els jurats de Vilanova i la Geltrú el desembre del 1652. «Vist lo perill gran del dit mal contagiós, que sia suspés lo mestre y que cesse la ensenyansa dels dits minyons», va acordar el consell.⁴⁶

Quan la pesta havia entrat dins d'una vila, les autoritats optaven per acomodar la gent en barraques fora les muralles. Això és, almenys, el que va ordenar el consell de Caldes de Montbui el juny del 1651: «Que los habitants isquen de la present vila y se abarroquen fora della ab la millor comoditat que pugan».⁴⁷

Entre les mesures de prevenció hi figurava el control dels desconeguts. L'any 1558, el consell de Reus va prohibir als pagesos la contractació de segadors fo-

42. AHCB, 1-002/CCAM, 04/1C.I Esborranys de lletres, 1705-1714, s.f., 1 de juny de 1705.

43. AHCB, 1-002/CCAM, 12/1L.XI Patents de Sanitat, 27, C-15.

44. AMGI, Ajuntament de Girona, Llibre d'actes del Consell, 1599, fol. 94, 14 de juny de 1599; ACA, Notarials, Mataró, 1619-1630, s.f., 8 de maig de 1620.

45. AMCM, Ajuntament de Caldes de Montbui, Actes dels Consells, 1648-1657, s.f., 26 de juny de 1650. Sobre l'impacte de la pesta de 1648-1654 a Caldes de Montbui vegeu: Camps, *La pesta de meitats...*, pàg. 105-106.

46. ACM, Ajuntament de Mataró, Llibre d'Acords, 1544-1587, fol. 9, 31 de maig de 1558; ACGAF, Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, Acords del Consell, 1638-1665, fol. 116v, 14 de desembre de 1652.

47. AMCM, Ajuntament de Caldes de Montbui, Actes dels Consells, 1648-1657, s.f., 14 de juny de 1651.

rasters. «Que no acullen a segar ningun estranger qui no coneguen», va ordenar. Els jurats de Girona, al seu torn, el 1599 van prohibir l'entrada de vagabunds a la ciutat, encara que portessin butlleta de salut: «Que ningun pobre ni viandant, alemanys, pelegrins, questons, palatayres, bricolles o vagabunds no'ls dexaran entrar encara que aporten pòlissa ni sens pòlissa, ni en ninguna manera de hont vulla vinguen».⁴⁸

Davant dels episodis de pesta, s'incrementaven les mesures sanitàries. L'any 1589, els consellers de Barcelona es van assabentar que a la fortalesa de Roses tenien «los cossos morts de pesta sens soterrar». Tot seguit, van escriure al governador de Castelló d'Empúries per posar-hi remei. «Que si tal és poria fer grandíssim dany, perquè lo ayre se porie corrompre», argumentaven. El 1629, el Consell de Cent va acordar construir un nou emplaçament per als lleons, pel perill i molèstia que podia causar les restes de carn del menjar: «Lo mal olor que dóna per causa de las carns mortas causa mala salut als vehins», argumentaven els consellers.⁴⁹

Un altra de les pràctiques habituals era desinfectar la roba, cremant-la si era necessari. El desembre del 1652, el consell de la vila de Piera va acordar la construcció d'un forn al pati de l'estudi dels minyons, «per purificar les persones y robas, conforme lo tenen per otras parts». L'any següent, a Vilanova i la Geltrú es va prohibir entrar roba a la vila: «Que qualsevol persona forastera o de la vila que vinga de part sospitosa de pesta (...) que portan roba, que aquella no pujan entrar que no sia purificada y purgada».⁵⁰

La desinfecció afectava també les cartes. L'any 1587, el Consell de Cent va ordenar que els correus que provenien de Lió i de Roma haguessin de passar trenta dies de quarantena, «y que les letres que aporten sien desfetes y tallats los fulls y fumats y elles rentades amb vinagre».⁵¹

El correus que arribaven a Barcelona el 1631 procedents del Rosselló eren obligats a esperar fora les muralles. El Consell, però, va acordar demanar al virrei de Catalunya que no passessin de la Jonquera.

Sia servit de donar lloch en lo Partús, Junquera o altra part a sa Excel·lència ben vist per a què en dit lloch destinat se reban los despatxos mullats ab vinagre y per home propri se envien des de dit lloch destinat alla hont van remesos, de manera que los correus de Rosselló ni de Conflent no passen almenys de dit lloch designat.⁵²

La desinfecció de cartes es va posar en pràctica, fins i tot, el 1713, durant el setge de Barcelona. El setembre d'aquell any els consellers van rebre la notícia que a Viena i a Milà hi havia pesta. «Que de assí en avant qualsevol carta vingut de

48. ACBC, Ajuntament de Reus, Llibre d'actes, 1556-1568, pàg. 154, 19 de maig de 1558; AMGi, Ajuntament de Girona, Llibre d'actes del Consell, 1599, fol. 93v, 14 de juny de 1599.

49. AHCB, 1-002/CCAM, 02.01/1B.II Registre de deliberacions, 1589, fol. 24v, 12 de gener de 1589; 1629, fol. 173, 18 d'agost de 1629. Els lleons que hi havia a la casa de la Ciutat acostumaven a ser fruit de regals fets per delegacions diplomàtiques.

50. AMPi (Arxiu Municipal de Piera), Llibre dels consellers, 1633-1670, s.f., 8 de desembre de 1652; ACGAF, Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, Acords del Consell, 1638-1665, fol. 131v, 20 de juliol de 1653.

51. AHCB, 1-002/CCAM, 02.01/1B.II Registre de deliberacions, 1587, fol. 41, 21 de gener de 1587.

52. AHCB, 1-002/CCAM, 02.01/1B.II Registre de deliberacions, 1631, fol. 198v, 11 d'octubre de 1631.

Viena eo de Alemanya y de Milà se rebia perfumant-se aquella per la part de dins ab los perfums sòlits y acostumats», van ordenar.⁵³

D'una manera semblant, l'any 1721, per evitar la propagació de la pesta de Marsella, el rei Felip V va ordenar reforçar les mesures de prevenció, entre les quals hi havia la de desinfectar les cartes.

Por lo que toca a la admisión de cartas, manda su Magestad que subsista el correo de Perpiñan y Gerona, con la precaución dada de agujerear las cartas, cortarlas y perfumarlas y purgarlas con vinagre, conforme al estilo y práctica de todos los Reynos.⁵⁴

Per contribuir a combatre la pesta, el Consell de Cent va finançar l'edició de llibres de medicina. Aquest fou el cas de les obres del doctor Joan Francesc Rossell. L'any 1613, el consell barceloní va atorgar 400 lliures al metge per publicar uns comentaris sobre l'obra de Galè de Pèrgam, mentre que el 1632 va pagar-ne 59 a la impremta Mathevat per la impressió de l'obra del mateix autor titulada *El verdadero conocimiento de la peste*, de la qual se'n van fer uns 600 exemplars.⁵⁵

La contractació de metges i cirurgians, de fet, era una altra de les mesures que adoptaven els consells locals per fer front a les epidèmies de pesta. L'any 1564, el clavari de Caldes de Montbui va pagar el salari a Joan Llanes, cirurgià, «per rahó de la condució del morbo». El 1572, els consellers d'Igualada van contractar el metge Montserrat Mateu per curar els malalts de la vila «en temps de sanitat com de malaltia, çò és, de pesta com de altra contigió». D'una manera semblant, el 1589, el consell de Mataró va autoritzar els jurats a contractar Pau Castelló, metge, i Pere Pau Valmajor, cirurgià, amb l'encàrrec «de visitar tots los de la present vila de franch fins se mogué algun ensurt de pesta».⁵⁶

Els metges i cirurgians, val a dir, no només eran contractats durant els episodis de pesta. La majoria dels pobles de la Catalunya moderna tenien un servei assistencial adreçat als més desfavorits. Un exemple es troba a Cardona, on l'any 1584 els còsols van contractar el doctor Jeroni Garau per «visitar de franc los pobres del ospital y altres persones necessitades i pobres de dita vila». A Mataró, d'igual manera, el 1586 es va acordar pagar un metge «per visitar los pobres del ospital y altres pobles de la vila». Una cosa semblant va ocórrer a Olot, on l'any 1600 el consell va acordar la contractació de Miquel Riera, batxiller en Medicina: «En dita universitat [hi ha] moltes persones pobres y miserables, les quals si cahuen malaltes no tenen de què poder-se governar, quant menos per pagar lo metge, ans bé en llurs malalties pateixen extremament», argumentava el consell.⁵⁷

53. AHCB, 1-002/CCAM, 02.01/1B.II Registre de deliberacions, 1713, fol. 227v, 3 de setembre de 1713.

54. ACA, Reial Audiencia, Cartas acordadas, 1719-1722, Registres, 7, fol. 178v, 25 de gener de 1721.

55. AHCB, 1-002/CCAM, 02.01/1B.II Registre de deliberacions, 1613, fol. 263v, 26 de setembre de 1613; 1632, fol. 103, 31 de gener de 1632. Es tracta dels llibres següents: *Ad sex libros Galeni De differentiis et causis morborum & symptomatum commentarii*, Barcelona, 1627; i *El verdadero conocimiento de la peste: sus causas, señales, preservación i curación*, Barcelona, 1632. Sobre els tractats sobre la pesta publicats a l'època, vegeu: BETRÁN, *La peste en la Barcelona...*, pàg. 396-423.

56. AMCM, Ajuntament de Caldes de Montbui, Llibre del Clavari, 1564, fol. 17; ACAN (Arxiu Comarcal de l'Anoia), Ajuntament d'Igualada, Llibre d'Actes, 1572, fol. 89v, 6 de novembre de 1572; ACM, Ajuntament de Mataró, Llibres d'acords, 1589-1596, fol. 32v, 17 d'agost de 1589.

57. BC, Batllia de Cardona, Llibre dels còsols, 1564-1610, s. f., 10 d'octubre de 1584; ACM, Ajuntament de Mataró, Llibres d'Acords, 1544-1587, fol. 29v, 28 d'abril de 1586; ACGAX, Ajuntament d'Olot, Llibre de conclusions del Consell, 1597-1602, fol. 180, 30 de gener de 1600.

Uns quants exemples més mostren com aquesta pràctica es mantenia al llarg del segle XVII. El consell de l'Arboç va acordar, l'agost de 1610, renovar el contracte al metge de la vila, amb la condició «que dit senyor metge age de visitar tots los pobres [que] vindran malalts a l'espital». L'any 1659 el consell de Berga va acordar contractar Francesc Puig, doctor en Medicina, per curar tots els habitants de la vila i afores durant dos anys: «Que sia tingut y obligat durant los dits dos anys de visitar tots los malalts de les casas qui avuy són y durant los dits dos any seran, tant dins la present vila de Berga com en lo reval de aquella».⁵⁸

Conclusions

La comunicació era un aspecte fonamental per prevenir la propagació dels brots de pesta a l'època moderna. Gràcies a l'existència d'un servei postal ben articulat i, sovint, amb l'ajut de la impremta, la informació relacionada amb la pesta circulava amb força celeritat per tot el territori català. D'aquesta manera, hom podia preveure una possible arribada del contagi amb antelació, fins i tot en el cas que el brot s'hagués declarat en algun indret allunyat. Era freqüent, en aquest sentit, que a Catalunya arribessin notícies sobre la pesta procedents de llocs diversos, com França, Anglaterra o del ports situats al Llevant del Mediterrani. La informació, de fet, circulava a nivell de tot el continent europeu. Davant d'això, les autoritats locals no escatimaven recursos a l'hora d'enviar correus a la resta de poblacions amb l'objectiu d'advertir-los del perill.

De la mateixa manera, un cop rebuts els avisos, les autoritats locals feien un gran esforç per prevenir l'arribada de la pesta, principalment a través del control de la població. Entre les mesures que destaquen hi havia el reforç de la vigilància dels portals de les viles i ciutats emmurallades, així com l'expedició de certificats o butlletes, que tenien per objectiu identificar els potencials portadors de la malaltia. Aquesta vigilància es feia encara més extensiva en les poblacions amb port de mar, amb l'objectiu d'evitar l'entrada del contagi per via marítima. En aquest aspecte, la impremta, de nou, va tenir un paper important, facilitant la producció d'aquestes butlletes o patents de sanitat. Algunes mesures de prevenció, d'altra banda, com podien ser el tancament de tavernes i escoles o la desinfecció d'objectes, eren també molt habituals i ofereixen una sorprenent similitud amb la pandèmia que el món viu en l'actualitat.

Finalment, cal destacar també la importància que les autoritats locals atorgaven a la salut pública. La contractació de metges i cirurgians per part dels municipis, pagats amb fons del comú, era molt habitual a l'època moderna. Tot i que es tracta d'un aspecte que ha estat poc estudiat i que requereix una recerca molt més profunda, les prospeccions fetes fins ara mostren que la intenció de

58. ACA, Diversos, Fons municipal, L'Arboç, Llibre d'Acord, 1601-1637, vol. 1, pàg. 85, 31 d'agost de 1610; ACBR, Ajuntament de Berga, Llibres del Consell, 1655-1663, pàg. 109, 10 de maig de 1659. L'activitat dels metges en l'àmbit municipal arreu de Catalunya és encara un aspecte poc estudiat. Algunes aportacions interessants es pot trobar a: Albert GARCIA ESPUCHE, «Metges, cirurgians i apotecaris», dins Albert GARCIA ESPUCHE, *Medicina i farmàcia, Barcelona 1700*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2011, pàg. 19-55; Xavier SOLÀ COLOMER, «Salut i malaltia a Girona en temps de guerra (1638-1653). Doctors, cirurgians, apotecaris i adroguers», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 61 (2020), pàg. 253-286.

---

les autoritats era anar molt més enllà de la simple beneficència, fins al punt que podríem parlar de l'existència d'un sistema de sanitat pública –gairebé una mena de protoestat del benestar– ja en temps moderns.